

Bojan Savić Ostojić

PUTOPISNE PATKE

(Mart u Vernetshauzenu)

Ništa važno ne umem da primetim u realnom vremenu. To me je dosad ražalošćivalo. Ovde, na selu, prvi put sam od samog početka prihvatio da to i ne moram i odahnuo. Ono što je važno, a pored čega danas možda nehajno prolaziš – otprilike tako sam o ovom boravku počeo da razmišljam – zapamticeš, istina, u grubim crtama, dakako izvitopereno, ali – bože moj. Ne upinji se i ne trudi, ne imitiraj „posmatrače”. I oni su videli tek kada se sete.

Sa razglasa, na snimku stjuardesinog „doviđenja” čujem kako se izveštačeno nasmešila (na slogu *đe*).

Na stanici Erlikon, jedina pokrivena žena prosi, ali skoro krišom, tako što odlaže odštampane poruke na sedišta. Sa papira preko puta razumem samo da je nezaposlena majka i da joj treba „malo para”. Odnela ga je pre nego što sam stigao da prebrojim namerne pravopisne greške.

Francuskinjama koje se oduševljavaju – „kako odlično govoriš francuski” – treba nemilice, sa istim lažnim uvažavanjem, odbrusiti: „I ti.”

Polu sata po prispeću u selo, domaćica me je četrdeset pet minuta, ceremonijalno, gotovo ritualno, provodila kroz prevodilačku kuću. To kao da je bio uvod i u lokalno vreme. Otvarajući preda mnom fioku za fiokom, natenane je izvlačila tiganje i govorila „tiganji”, lonce i govorila „lonci”, a kad je nabasala na podmetače, objasnila mi je da se obično koriste kad se na sto stavlja nešto vruće ili mokro. Oduševila me je ta tautologija, insistiranje na onome što se inače podrazumeva. Dok smo prolazili pored polica s knjigama koje sam već obišao, čitala mi je natpise: „Ovo su autori francuskog, nemačkog, italijanskog, retoromanskog izraza.” Jedna sobica je čak određena za „peti jezik”. „Koji?”, pitam kao, verovatno, i svaki polaznik tog rituala. „Peti švajcarski jezik čine jezici svih imigranata koji nisu primili nijedan od zvanična četiri...” Sva moja potpitanja moja vodilja je odbijala kao izraz nepriličnog nestrpljenja, opaskom: „Ubrzo stižemo i na tu etapu.” Kad sam joj kasnije poslao poruku na jedan od dva broja navedenih na oglasnoj tabli, odgovorila mi je: „Piši na onaj drugi broj, ovaj je privatni.” Osećao sam se kao da sam sreo glumicu na ulici koja me je otkočila jednim: „Prošlo mi radno vreme!”

U prostorijama uprave, pozdrav „Grüezi”, razumljiv samo u ciriškom kantonu, ispisan je fonetskom azbukom i okačen na vidljivom mestu, kakvo bi u američkom spektaklu zauzimao „applause”.

Nema veće radosti od otkrivanja prečice. Bolje od tog otkrića jedino bi bilo sâm probiti put.

U toaletu za posetioce u Lorenu, preko puta šolje koja sadrži dve rupe nacrtano je uputstvo o tome kako treba sedeti dok se piša (malo više napred), a kako dok se kaki (guzicu nazad). Na objašnjenju, ispod stilizovane ženske zadnjice – za muške je predviđen

pisoar – lebde dve vrste gromuljica, tanje i deblje, nalik kartografskim simbolima kiše i snega.

A na pisoaru stoji reklama za vodu: „Ovaj pisoar se koristi bez vode. Voda život znači!”

Kad je od domaćice čuo da volim Valzera, Huan iz Kolumbije počeo je na italijanskom naširoko da mi preporučuje autorova staništa, pešačke staze koje je obilazio, oko Herizaua, u Bernu i naročito u Bilu. Verglao je kao plaćena reklama, nije bilo šanse upasti mu u reč. Kao da je piščev fan dužan da obavi poklonjenje autoru prateći mesta kroz koja je ovaj silom prilika prolazio, kao da će posle tog obilaska znati više o njemu... Kako ne verujem u posthumnu psihogeografiju, uljudno sam klimao, već znajući da nijedno „sveto mesto” neću obići.

Putovanje jeste moje prirodno stanje. Nastanio sam se samo zato što sam naklonjen i arhivarluku. Jedna od te dve strasti moraće da strada, i to, bojim se, bez odlaganja!

U Bernu su mi dali da prenoćim u stanu pred selidbom. Razišavši se s Janom, ostao sam s neotvorenim pivom pored kutija knjiga. Već prilično umoran, počeo sam lenjo da prebiram po njima: bilo je stvari na francuskom, mahom teorija, Simon de Bovoar, feminističke autorke, nekoliko klasičnih romana u džepnom izdanju. U stanu je živio par; momak se već iselio. Ostale su devojčine stvari, crteži i knjige. Magija stana koji se prazni, pretvara u nastanjiv prostor: svi predmeti su pribijeni uz čoškove, parket, inače nevidljiv, šljašti kao najvažniji element, najvažnija boja u stanu, kao da se unutar njega otvara vrtlog koji sve živo usisava. Krivo mi je što je momak sebe potpuno izbrisao iz prostora, pa sad ne mogu da dešifrujem i njegove naklonosti. Devojka, rečeno mi je, izlazi iz stana jer sama nije u mogućnosti da ga plati. Pomišljam da je to izgovor i da prosto ne može da nastavi da živi u prostoru koji je toliko obeležen prisustvom njenog bivšeg. Iako je sve stvari pokupio, za nju sigurno ostaje prisutan u rasporedu i izboru nameštaja: ja vidim prosti parket, a ona sve kilometre koje su zajedno prešli po njemu. Na drugom spratu, za mene je na podu postavljen ležaj koji može barem troje da primi. Njega tumačim ovako: „sigurno se prvo rešila kreveta”. Legao sam i ugasio svetlo. Bio sam nesposoban da se naslonim na zid, da čitam, da se ponašam kao u bilo kom drugom naseljenom prostoru. Neko vreme sam samo gledao u tamu, u svetli zrak s ulice na praznom parketu, kao da sam okružen svim bivšim stanarima, cimerima, koji me zagovaraju dok ne uto-nemo u san.

Tog dana nam je na kolače i kafu svratila Nika, ruska novinarka u izgnanstvu. Kad god neki gost dođe u Loren, zna se da će ga neko odbaciti na voz u Hinvil, može se ogre-bati za mesto u kolima. Nika se raspricala o Beogradu, koji je i njoj bio nužna etapa za ulazak u Evropu, razgovor je završen knap pred polazak. Uveliko sam najavio upravnici da ću se spustiti s njima. Dok sam ulazio u kola, nepoznata baba na vozačkom mestu, ne čekajući da zatvorim vrata, već je davala gas. Auto je odjednom krenuo. Desetak metara trčao sam uz kolski prilaz bacajući se, držeći se za otvorena vrata, vičući „Eeeej!”, dok glupača nije shvatila da treba da stane. Umesto da se izvini, samo mi je preko retrovizora uputila prekoran pogled: „pa kasnimo!” Kao da je zbog toga trebalo da joj oprostim. I Nika i Gabi na suvozačkom sedištu više puta su me usput pitale: „Sigurno si dobro?”

Nekako se do kraja marta udesilo da šoferku ne sretmem. U ostatku boravka žalio sam što mi se, dok sam trčao za kolima, nije otelo barem „idiot!”

„Kakva je Lana Bastasik?”, pita me Anibal, Kubanac nastanjen između Barselone i Beča. Pre nego što sam stigao da odgovorim, poentira: „Španski listovi je previše hvale da bi valjala.”

Dvanaestog marta, oko sedam uveče, sa sobnog drveta u salonu pao je list, po zvuku sudeći, već osušen.

Okupirao sam sto u germanofonom odeljku biblioteke, u sobi s pogledom na Rapersvil i Ciriško jezero. Iako to zna, domaćica redovno gasi svetlo u biblioteci kad proceni da je isteklo previše vremena da bih mogao da se vratim na posao. Pred kraj boravka primetila je neke mrlje pod stolom i rekla: „Donosio si ovde vino!” Oduševio sam se – to je moj glavni nedostatak, u datoj prilici ne uspevam da se naljutim zbog gluposti – kako joj je to uopšte palo na pamet. Ali sâm sam kriv jer sam prvi donosio vino na večere koje je ona spremala ne predviđajući alkohol. Kasnije se izvinjavala „for being grumpy”, ali čisto da među nama ne ostane zla krv. To je u mom slučaju potpuno isključeno, jer, na svim podnebljima, najviše volim ljude koji mi bez pardona i okolišanja razotkriju svoje predrasude. Neka se zahvali mom nervu divljeg etnologa!

Cheese filet please! To je lozinka koju treba da izgovori Iranac ulazeći u radnju u kojoj će nabaviti meso divlje svinje (inače zabranjeno u prodaji).

Na nagovor drugarica, malac predškolskog uzrasta u Hinvilu skočio je sa malo više bankine, dočekao se na noge i naglo seo: u sekundi ga je zbolelo stopalo. Išao sam ka autobuskom stajalištu i automatski sam stao, u sledećem trenutku pomislio da je to neprikladno, napravio dva koraka, ali potom se opet vratio do mesta skoka, ni sam ne znam zašto, pretvarajući se da tražim autobus. Malac je i dalje bio na zemlji sa presamićenom facom. Drugarice su ga opkolile kao narikače. Sigurno su više oplakivale činjenicu da će najebati kod vaspitačice. Svi su oko vrata nosili detinjastu zamenu za žute prsluke: naranđaste žirafice od kartona.

„Molimo vas *da ne spadate u one* koji nam krađu čaše. I nama su lepe”, ogroman natpis na izlogu lozanske kafane *Romand*.

Danijela iz Udruženja prijatelja Anrija Rorde vodi me na ručak u restoran *L'évêché*, koji je i Anri rado obilazio pre sto godina. Kroz prozor se vidi gimnazija u kojoj je predavao matematiku. S nama ruča i An-Liz, stručnjak za književnost Helvecije. Nakon razgovora o Rordi i njegovom spisu *Moje samoubistvo* koje sam preveo, brže-bolje mi je preporučila nekoliko savremenih autora. Verovatno misli da me švajcarski književnici interesuju zbog mogućnosti da dobijem pare od Pro-Helvecije. Odgovaram joj da sam pre Buvijea, Agote Krištof i Rorde prevodio još jednog Švajcarca, Artura Kravana. „Možete li ponoviti ime?” moli me, guglajući Kravana usred zalogaja. Dok sam davao obaveštenja o njemu, sve vreme je ponavljala „Kako to da je Švajcarac?”, podrazumevajući: „A da ja nisam čula za njega”. „Pa rođen je”, odgovaram, „u Lozani”. Biće da mi nije zamerila ovo nenamerno prosvetljivanje, jer je razgovor ubrzo poprimio neočekivan tok: raspricali smo se o tome da li se početkom 20. veka švajcarsko državljanstvo sticalo rođenjem u zemlji.

Treba gledati ljude samo dok im sunce puca u lice (kao sad, na stanici u Lozani, 16. marta popodne). Samo tada se ne ponašaju.

Rordine hronike (*À prendre ou à laisser*, „Uzmi ili ostavi”) dobro će mi doći kao otrežnjujuće sredstvo ako ikada ponovo upadnem u zamku samoobožavanja. Uz njih ću, osećam, sistematičnije početi da sumnjam u svaki gest čiji je jedini cilj da se izazove divlje-nje kod drugog.

U Cirihi, na matineu u gradskoj biblioteci povodom romana *Mika* Jelene Angelovske, sretnem na ulazu poznato lice. To je krupan, blago tamnopusit momak sa naočarima. Izgleda kao da sam ga sretao na studijama, u domovima Patris ili Studenjak; liči mi na nekog ko je stalno svraćao, možda i ilegalisao, kod mojih tadašnjih cimera, kome sam se javljao u menzi. Ipak mu se ne javim odmah. Posle promocije, na zakuski, upoznajem se s nekom devojkom i izgovorim svoje puno ime. Momak mi prilazi i kaže: „To si ti! Zdravo!” Stoji sa ženom i detetom koje podseća na njega. Javim mu se i kažem: „Otkad se nismo videli? Šta ima?” Pitam s pravom, jer o čoveku ne znam ništa osim neodređeno poznatih crta. On se raspriča: radi godinama kao profesor srpskog u Švajcarskoj, jedva čeka da se vrati u Srbiju. Sve to mi ga ne situira dovoljno. Pokušavam da ustanovim njegov foto-robot: pretpostavljam da je kolega s faksa, i dalje nisam siguran, ali baš zato s čovekom želim da održim opšti razgovor. Istovremeno, svesno iskorišćavam pometnju koja je nastala, samo u mom mozgu, jer me čovek prepoznaje; tipično za mene u neugodnim situacijama: dok se stidim što ne mogu nikakvo ime da nakačim uz lik, već se trudim da zapamtim etape prepoznavanja. U tom trenutku neka žena prilazi i javlja nam se obojici, njemu imenom (Aleksandre), pita odakle se znamo; ja ubeđeno kažem: „Sa studija, ima sigurno dvadeset godina”. Moj sagovornik klima i tad nastupa suštinski trenutak. Pitam ga: „A odakle si ti, beše?” On složi facu kao da mu nije baš drago što sam ga to pitao i kaže: „Iz Novog Sada.” I tačno u tom trenutku sve mi se iskristališe. Shvatam da „Aleksandar” uopšte nije neko usput viđeno lice iz fakultetskih hodnika, nečiji brat ili drugar, već pesnik, poznanik s kojim se nisam nikad intenzivno družio, ali s kojim sam se sretao početkom 2010-ih po večerima, desetak godina kasnije nego što sam najpre pomislio, malo u Novom Sadu, malo u Beogradu. Praveći se da nisam iznenađen saznanjem, spremno razvežem na konkretnije teme, koje su se naglo otvorile, posegnem za zajedničkim poznanicima. Žena i dete koji su bili s njim otišli su da prošvrljaju. U jednom trenutku pitam ga: „Koliko ti je dete?” Aleksandar se nasmeje: „Nemam decu. Ovome sam samo profesor.”

Rišard Kapušćinjski je, kako priča poljski prevodilac Tomaš, u jednom svom putopisu izmislio, ni manje ni više, da se susreo sa Če Gevarom. Nije mogao da se suzdrži, dodaje, „pisac” je bio jači od činjenica. Odjednom vidim antologiju „Putopisne patke”, s podnaslovom „izmišljotine velikih putnika”: počela bi crtežima onih burleskničkih životinjskih i ljudskih vrsta koje su opisivali renesansni moreplovcu. Ali da li spada u izmišljotinu i kad nešto „nezaobilazno” namerno izostavimo? Ili kad ga vidimo tek sa otklonom?

U obavljanju posla zbog kojeg sam ovde došao ne sledim nikakvu rutinu. Uzdam se samo u (samo meni shvatljive) znakove. Kad je Tanja, nemačka prevoditeljka Zejdi Smit, juče izjavila da je konačno kupila stan koji dugo priželjkuje, otrčao sam u kabinet i pre-

veo (slistio) poglavlje-dva iz Brižit Žiro, „Živeti brzo”: u tom romanu je pretežno reč o kupovini kuće. Pre nekoliko dana preminuo je Kenzaburo Oe; prelistavanje njegovih *Beležaka iz Hirošime* bilo je povod da sutradan ujutru, posle nekoliko dana skanjeranja, prevedem dva poglavlja iz Buvijeove *Japanske hronike*. Bilo je, najzad, dovoljno da mi domaćica otkrije da se zove Antonijeta (otad sam je samo tako zvao, ali uvek preglasno, da se ori hodnicima) i da je poreklom Italijanka da bih se vratio Kaleovom putopisu „Ofrlje kroz Italiju”. Izgleda da mi je indirektni podstrek spolja neophodan da bih uopšte pozeleo da sednem za sto; nije ni izbliza dovoljno da potpišem ugovor. Samo takva podudaranja istinski me otvaraju.

Pred kraj boravka razmenio sam uzgred ove utiske sa britanskom kolegicom Čarli (kolegicom i po meteoropatiji i po prokrastinaciji). Priznala mi je da, kad god radi na novom mestu, doživljava neočekivana poklapanja između svakodnevnih događaja i svog prevodilačkog projekta. Zbog svega toga najčešće ništa i ne radi nego samo sedi u biblioteci i osluškuje intenzivne znakove. Pohvala lenjosti!

U salonu su već postavili konferencijski sto i stolice za prevodilačku radionicu koja će se održati prekosutra. Imam momentalnu želju da u međuvremenu u tom brižljivom ambijentu napravim nešto detinjasto, na primer da zaboravim limenku na katedri, da kao slučajno prospem pivo u tepih ili nekoliko iverica s drvljanika. Ali suzdržim se čim pomislim na realni domet takvih podvala. Svi bi, uzgred, iz prve provalili da sam ja provokator.

U prevodilačkoj kući (ali i u opštini, pa i u pošti) na posebnim mestima stoji po jedna ista hemijska: crna, tanka, na postolju iste boje sa futrolom za pero i četiri nožice za koje je vezana perlicama. Savršeno stilizovane olovke za „ne odneti”. (*Disclaimer*: ipak se mogu odneti ako se drpi i postolje.) Čim sam je detaljno osmotrio, odmah sam je sklonio sa sredine stola da ne smeta: sutradan ju je Antonijeta tu ponovo vratila.

Tri nedelje se lomatom po biblioteci, između Štama, Direnmata, Kanetija i Friša, i pored *Beležaka* Ludviga Hola prolazim kao pored turskog groblja. Otvorim knjigu nasumice, uvek na pogrešnom mestu, na nekom usiljenom filozofskom komentaru posle kojeg mi se odmah prispava. Tek jutros, 24. marta, debelo izdanje *L'age d'homme* otvara se na pravoj stranici, poglavlju „Varia”, koje otpočinje Lihtenbergovim biserom: „Prečesto beležimo ono što bi neko drugi zabeležio na našem mestu, a ostavljamo po strani ono što bismo samo mi bili kadri da kažemo.”

U Holovim „Beleškama ili O neužurbanom pomirenju”, koje su pisane tokom 1930-ih u Holandiji, nema (sva sreća) nikakvog reda, uprkos želji autora da postigne nekakvu klasifikaciju. Opet je najbolje, skoro najveće poglavlje, ono koje se zove *Varia*, koje je uostalom, saznajem u međuvremenu, objavljeno kao zasebna knjiga. U fragmentima ima čiste lihtenbergovske odsečnosti izrečene kroz posprdni kikut („Bio je toliko jak da je mogao svoju levicu da polomi desnicom.”). Ima autoritarne i jetke lapidarnosti nalik na Karla Krausa („Iznenadno otkriće: mrzim krug!”). Ali pre svega, Ludvig Hol me je osvojio vedrom naklonošću prema površinskim, jednostavno vidljivim stvarima koje se inače podrazumevaju. Njegova metoda beleženja zasniva se na odbacivanju aristokratske ideje savršenog dela; on (proleterski) prihvata samo ono što samo dođe. (Nije nevažno spome-

nuti da je kao gimnazijalac bio izbačen iz škole zbog komunističkih uverenja i lošeg uticaja na svoje drugare, koje je, zamišljam, zarazio neuspelom.) Drugim rečima, za Hola je najvažnije gledanje bez posrednika. „Jedan vid sreće: videti kako nam sve stvari dolaze same.”

Kad god boravim u Švajcarskoj, u okruženju mi se nađe po jedan Iranac. U kontekstu Helvecije, taj sticaj okolnosti shvatam kao srećnu vezu sa stvarnim svetom. U Lavinjiju sam imao Asgara, prevodioca Agote Krištof. Sadašnji Iranac, Abas, od početka na sve što iznesem u tanjiru, bilo da je sir, humus ili salata, pokazuje i pita: „Šta je to?” Ne mrzi me da mu objasnim, on prihvata sve čime ga ponudim, teatralno se zahvaljujući. Sada upravo za trpezarijskim stolom naglas čita iz knjige Frederike Krecen, koju prevodi. Čim ja uđem u trpezariju, uviđavno prekine. Kad god se uveče razilazimo, pažljivo nabraja na čemu mi se sve zahvaljuje, najavljuje da će izaći da popuši cigaru, dodaje: „Možda ću se vratiti” i ne vrati se nikad.

Kako Nemcima (bez izvesnog likovanja) objasniti zašto se *Kakerlake* na srpskom kaže *bubašvaba*? A ne dodati odmah, čisto da istaknem navodnu demokratičnost, ili ne daj bože NEUTRALNOST svog jezika, da raspolažemo i „bubarusom”?

Upravo sam izveo nešto potpuno švajcarski: spremajući večeru, pitao sam Poljakinju Dorotu da li sam je probudio noćas urlajući uz gitaru oko jedanaest. (Predupredi grdnju brigom!) Važno je istaći da je bilo drugih kolega oko nas. Najpre je rekla da je već bila u carstvu snova, a potom dodala (sporo, pošto nerado govori engleski) da sviranje nika-ko ne može da je omete; uz to, ja navodno i pevam „very good”. Na tako sročeni kompliment, perući sudove, mogao sam da kažem samo: „Hvala!” Pritom nisam zaboravio da mi je pre nedelju dana, dok sam svirao, ušla u sobu i bez svedoka me zamolila da malo stišam, praveći onaj čuveni pokret rukom: približavanje palca i kažiprsta.

Šta je dovoljno da nekog pisca, kao sada Ludviga Hola, proglasim svojim sagovornikom? Bez okolišanja: intuicija da imamo iste mane. Roberta Valzera, naročito u pismima, volim zato što u njemu prepoznajem nezrelost, čujem u njemu prvu reakciju koja meni sine, pa se uzdržim da je izgovorim. Valzer pritom nekako uspeva da me dovede u situaciju da mu zavidim što se usudio, time što osvešćuje svoju detinjastost! Anrija Kalea volim zbog slične osobine, on je uz to i rasejan, i po sopstvenom priznanju povodljiv: ni u kojem drugom poroku se toliko ne prepoznajem. K Holu me privlači što je tako nervozan, raspričan i neujednačen, poklonik kulta jutra i pogleda, sklon da skače s teme na temu dok su vruće. Ali *dokaz* da mi je Hol sasvim sigurno saveznik nalazim u jednoj fotografiji na naslovnoj strani nemačkog izdanja *Beležaka*. Pisac, verovatno već u osmoj deceniji, stoji u mračnoj sobi za koju pretpostavljam da je njegova izba-polupećina u Ženevi. Iza njega na štriku visi bezbroj ceduljica, rastvorenih u dvolisnicama, kao da se suše. Autor ih svakog jutra *ubere* i dožvrlja na poleđini napomenu sitnijim slovima. Na licu nosi zažareni pogled fotografa u mračnoj komori.

I pred njim, kao pred svakim povlašćenim sagovornikom, upozorenje: ne napajaj se previše njegovom budnošću jer će te uljuljkati. I: uzvрати mu ponekad replikom, kao što bi pesnicom, čisto da mu pokažeš da ga čuješ. Brat si mu, a ne učenik.

Skoro tri nedelje, odmah pri buđenju sedao sam za sto, istina, uz luksuz da napustim spavaću sobu, donosio kafu i hrpu knjiga na kojima radim i tako sam se, na samom pragu dana, momentalno uspavljivao. Zašto nisam odmah po buđenju istrčavao napolje, kao danas, poturao čelo jutarnjoj svežini, koja bi me potom nosila kroz ceo dan? (Hol: „Video sam čoveka kako izbezumljeno trči kroz grad. Zašto? Probudio se.”)

Na stanici u Nešatelju, po reklami osiguravajuće kompanije, jedan ne baš najpismeniji lik iscrtao je Venerin simbol i okružio ga rečitim legendama: „Proizvod zla”, „pakleni izum”, „đavolje govno”. Kao da to nije bilo dovoljno, ženski simbol naveden je na još jednom mestu uz legendu „vražja tvorevina za širenje zla”. U sredini zapisa se pak nalazi očekivano precrtano srce, prepuklo i propraćeno natpisom „L'AMOUR SA N'EXISTE PAS!! ET LA VIE C'EST DE LA MERDE!!”

Iz Vernetshauzena za Ženevu polazim u šest, pre nego što je svanulo, po kiši i vetru. Čuje se samo ptica s nepromenljivim seplom od četiri odsečna zvuka koji se javlja u svakog jutra u to doba. Taman kad sam bio ubeđen da sam na sve mislio, kišobran koji sam pozajmio još pre nekoliko dana zaglavi se na pragu i neće da se otvori. Vraćam se, odlažem ga, isprobavam jedan nezauzeti koji radi, ali problem je u tome što je oslikan motivima srca i zvezdica. Odložim ga pod trem, pored nekoliko rastvorenih kišobrana, i uzimam onaj koji mi zvuči najmuškije, nadajući se da time ne rušim ravnotežu Kuće.

Pogled na tmurno nebo po izlasku iz „oaze”: nisam se osećao tako nedobrodošlo i bespomoćno u pejzažu od 2013, kad sam izjutra, po najvećem snegu, polazio iz Kaluđerice na autobus za grad. Isti umor kao i tada pri podsećanju na sve etape koje me očekuju. (Istovremeno glas: ne kukaj, pizdo, samo ovde, gde ti ništa nije nadohvat ruke, jeste pravi život. Ali ne verujem mu jer zvuči kao *bully*: koristi velike reči, i to demagoški promišljeno.)

Na platou Plenpale, dvoje dece, brat i sestra, pipkaju bronzanu statuu žene uhvaćene u koraku. Devojčica joj se kači na ramena da proveru izdržljivost. Dečak je, prirodno, mazi po nogama, onda čučne i zaviri joj pod suknju, jednom, drugi, treći put. Gledajući ih iz kafića, cerim se kroz nos, reaguju i prolaznici. Jedna žena što prolazi pored njih zainteresovano se osvrće, zastavi i sama u koraku kao izvajana, i deli smeh s prolaznicima. Deca je ubrzo sustižu. To im je mama.

Iz knjige *La Scierie* (*Strugara*; autor je anonim) izlazim kao mamuran, sa suvom, nemilosrdnom radničkom rečenicom, lišenom praznog hoda i namigivanja čitaocu. Sasvim je prikladno što je tekst ostao nepotpisan: fizičkog radnika, čak i nakon što prestane s radom, teško zamišljamo kao pisca podložnog taštini. Stil je sveden kao da je i sam pretrpeo struganje. Priča najveću snagu dobija iz ubeđenosti s kojom je protagonist saopštava. Intonirana je kao nepopustljivo svedočenje, tako uporno i ogoljeno u isti mah da mora postati prvorazredna književnost: „Pišem”, kako kaže prva rečenica, „zato što imam nešto da kažem” i tačka. Utisak prevejanosti, iako pripovedač ne namerava ništa da nam proda. Ali zato nema psihologizacije, tako drage francuskim piscima. Sve je napolju, vidljivo, opipljivo: u radu mašina i trudu koji se očitava na ljudskom telu. Sasvim logično što je tekst prvi objavio Vladimir Dimitrijević u *L'age d'homme*.

U njegovoj bivšoj knjižari, *Le Rameau d'or*, visi natpis: „30–60 odsto popusta”. Gazda Fredi izlazi iz podruma sa zimskom kapom i kaže: „Pred zatvaranjem smo.” „Gde se selite?”, pitam. „Nigde. Zatvaramo.” Vlasnik zgrade u kojoj knjižara postoji poslednje najmanje četiri decenije naložio je svim zakupcima da se isele. Kao da mu je obaveza da bude aktivan, Fredi dodaje da planira da otvori međunarodni kulturni centar i ljubazno me poziva da poslednji put overim podrum.

Po izlazu, s druge strane izloga vidim Fredijevu sliku. Kandiduje se na gradskim izborima u okviru građanskog pokreta *Libertés et Justice sociale*. Na njihovom sajtu, u knjižarevoj biografiji piše: „Preuzeo sam 2019. knjižaru *Rameau d'or* da bi se izbeglo nje-no gašenje.” Sam sebe u prvom licu opisuje kao „čoveka od avanture i izazova”.

U nedavno objavljenoj monografiji o Buvijeu, naveden je strip koji kao da bi mogao da ponese naslov *Buvije za početnike*. Infantilno nacrtan, prikazuje njegove etape iz *Upotrebe sveta*, ali navodi ih na sledeći način: „Nikola uzastopce postaje Srbin, Turčin, Per-sijanac, Avganistanac, bradati Indus”...

Pomislim: dobra ilustracija njegove (među putopiscima jedinstvene) sposobnosti da se stopi sa svakom kulturom kroz koju je prošao, da se u njoj nastani umesto da kroz nju protutnji ofrlje. Za takvu spremnost potrebno je nekoliko života: Buvije ih je sve istrošio u *Upotrebi sveta*, što se i vidi u narednim knjigama.

Elem, pored svakog od svojih života autor je nacrtan sa lokalnim tradicionalnim obeležjem. U azijskim zemljama, na glavi nosi različite vrste čalmi. Kao Srbin, ima duge brkove i nosi petokraku na kapi i na grudima.

Za mnoge autore koje propustim kroz šake vredi reći: „Je li stvarno genijalac ili sam samo oduševljen što sam ga otkrio?”

Kontrola ulazi u Vecikonu. Momak sa slušalicama slaže facu krivca dok kontrolorki predočava kartu na telefonu. Priča mnogo, kao da se nada da će proći. Kontrolorka mirno doziva kolegu, domundavaju se, putnik je skrstio ruke i pravi se da ih ne sluša. Onda kolega vadi hemijsku: znak da će početi da piše kaznu. Bez obzira na taj gest, momak se, barem spolja, ne buni. Kontrolor mu pruža papirić na kojem nešto treba da zabeleži (možda: „Ostala mi povlastica kod kuće; izjavio tog i tog dana i potpisao?”). Zamišljam, pošto ne razumem ni reč (a i scena je više u facijalnim izrazima), da se dešava sledeće: kontrola ispisuje kaznu, momak je plaća, a ako se ispostavi da je povlasticu stvarno zaboravio, švajcarske železnice mu refundiraju kaznu. (Sigurno umišljam!) U međuvremenu, izdali su mu račun. Sve se obavlja uz dužno poštovanje i učtive osmehe, a momku se ipak, dok prima kaznu, otme pogled krivca koji se prošeta po vagonu. Kao da je, švercujući se, uzeo iz naših usta.

U vozu Ciri-h–Lozana spavam kao baba iz nekih Zoščenkovih priča, pokriven kapu-tom, zagrlivši ranac desnom rukom kao da je dete, i to samo na desno oko. Budim se na svakoj stanici. I to pre svega što švajcarski vozovi na stanicama prazne toalete. U Lozani sam najčešće osetio smrad. Ovog jutra, na izlazu iz voza, niko u mom vidokrugu se ne žali. Kad sam pre neki dan išao iz Lozane za Ciri-h, praznili su sadržaj iz ženevskog voza. Svi putnici na ulasku pokrivali su usta i okretali se da se susretnu sa sličnim grimasa-ma na licima suseda, kao deca na ekskurziji kad se neko isповраća.

Šta je lepo? (Vežba iz Sei Šonagon) Kapi na zidu kupatila posle preterano odvrnute slavine, dok se ne osuše.

Kad mi se Ani Erno obratila, danas u jednom poš-hotelu u Lozani, gde smo imali pola sata za kafu, imao sam utisak da joj prepoznajem glas. Skupljala je usta govoreći kao da se sprema da izusti neku od svojih eksplozivnih, provokativnih rečenica, ali govorila je mirno, nimalo rastrzano niti birajući ekspresivne fraze, već staloženo, kako samo ume pobornik razgovora (takvog prepoznajem iz prve). Nije govorila, pričala je.

Citirajući jednu Geteovu rečenicu u dnevniku, Ketrin Mensfeld piše: „To je muzika koja me dovodi u raspoloženje pogodno za pisanje, ali ne svojim sadržajem već *intonacijom*.” Imala je dvadeset četiri godine kad je to napisala. Neki profesionalni pisci celog života maste papir uvereni da ih pokreću ideje, ubeđenja, nešto „dublje”, što se ne može ni čuti niti staviti u usta.

Iz Montrišea za Bijer, potom iz Bijera za Lozanu, putujem sa slučajnom saputnicom, novinarkom iz Lozane, Suzan. Vodimo jedan od onih razgovora kakvi se vode samo jednom u životu, sa neznancem iz voza s kojim se putevi već razilaze. Povlačim se i slušam kako jedna prava Švajcarčinja, *Vaudoise*, hvali Alpe, Šarla-Ferdinana Ramija, jezero, i vrlo zainteresovano propituje jesam li u međuvremenu otkrio još nekog njihovog pisca. Razočara se, naravno, kad se ispostavi da sam otkrio jednog već pokojnog Švajcarca, i to rodnom iz kantona Glarus. O svemu ima mišljenje, koje tako razgovetno deklamuje; uopšte se ne začudim saznajući da je i vanredna profesorka švajcarske književnosti. Ljuti je što je Ani Erno petnaest godina potrošila na knjigu od samo trista strana i uzvraća joj primerom Ramija, koji je takvu knjigu izbacivao svake godine. Prava je novinarka: o svakom piscu ima spreman lokalni trač. Za Buvijea kaže: „A, da, taj mali ženevski buržuj! Oženio se gradonačelnikovom ćerkom.” U toj rečenici čujem i prezir Lozane prema Ženevi. Slične tonove sam čuo u pomalo razočaranoj reakciji jednog izdavača na ženevskom sajmu knjiga kome sam pričao o svom putopisu: „Znači, više se dešava u kantonu Vo nego u Ženevi?” Švajcarski mentalitet je upravo tu: nije uopšte državni već pokrajinski, lokal-patriotski.

Ovo bih hteo da kažem, da viknem u uvo svom sledećem sagovorniku: „Govorite mi kao da ništa ne znam! Ništa ne podrazumevajte!”

Ljude treba, kad god je moguće, gledati kada te ne vide, kada ne znaju da ih gledaš. Iz takve vizure i običan prolazak sa psom pod kišom, mrštenje i nabiranje usana pod kapi, izgleda kao milionski kadar iz brižljivo režiranog filma.

Kada se raspravljam s ljudima za koje znam da imaju potpuno drugačiju vizuru, nepomirljivu s mojom, za sve vreme koškanja iskreno mislim: „Otkud mu, kad je toliko drugačiji, uopšte moć govora?” Rasprava se svodi na to ko će reći zadnju reč i završava se umorom. Ne vodi nikuda jer uvek ostaje razmena teza, jer ne može da preraste u razgovor.

Po uzletanju aviona za Beograd, sa slušalica kreće Presing: *Zbogom, kamikazo*. Posle turbulencija: Nikola Buvije, u Kragujevcu, koji naziva „selendra”, sredinom pedesetih godina, na harmonici svira (leteći) moravac (i žali se kako ga nije baš pohvatao).

Pratim vesti o protestima francuskih sindikata protiv penzionisanja u šezdeset četvrtoj godini, ismevam odluku švajcarske države da otkupi propali Crédit Suisse, u sebi se rugam Makronu koji se prema demonstrantima sve više ponaša kao autokrata. A onda protrljam oči i setim se gde mi je prebivalište, u zemlji u kojoj se svaka demokratska inicijativa može relativizovati, u zemlji u kojoj je sve na prodaju, blanko. Hvatam sebe kako vesti iz Srbije čitam kruto, preko volje, kao putnik što razgleda ružnu stanicu na kojoj se voz prinudno zaustavio, očekujući da što pre krene dalje. Ali to nikako da se desi.

28. februar – 31. mart 2023.